

вартість з продукції власної переробки. Отож, будемо сподіватися на краще.

Але сподівання можуть бути марними без відповідних дій. Адже на сьогодні органи державного управління АПК фермерами займаються недостатньо, а виробництвом у підсобних господарствах населення, які дають майже 55 % продукції, зовсім не займаються.

Про це свідчить, зокрема, відсутність у структурах управління відповідних працівників. Ось, наприклад, у начальника управління АПК Сумської обласної державної адміністрації є шість заступників: перший, з економіки, з виробництва тваринницької продукції, рослинної, технічної політики, переробки продукції. Всім їм дали ще й питання маркетингу. Жодний, як і жодний з двадцяти відділів населенням не займається, як, до речі, і жоден з 92 працівників управління. Більше того, на початок 1998 року існувала посада

провідного спеціаліста з питань розвитку фермерських господарств. Але у квітні цього року ця посада зі штатного розкладу управління АПК була вилучена, а натомість введено посаду провідного спеціаліста з диспетчерського обслуговування. Диспетчер – це особа, яка займається оперативним управлінням, звідси виникає питання про доцільність такого підходу на рівні обласного управління АПК.

На наш погляд, у структурі управління АПК області обов'язково має бути заступник начальника з питань організації фермерського господарства і сприяння особистим підсобним господарствам населення зі штатом відповідних працівників. При цьому мова не йде про збільшення кількості працівників, а лише про перерозподіл обов'язків.

Такий підхід дозволить посилити вплив держави на один з важливих напрямів економічної політики у сфері АПК.

Список літератури

1. Народное хозяйство СССР. Статистический ежегодник. – М.: Финансы и статистика.
2. Народное хозяйство Украинской ССР. Статистический ежегодник. – К.: Техніка.
3. Народне господарство України. Статистичний щорічник. – К.: Техніка.
4. Сільське господарство України. Статистичний збірник. – 1997 рік. – К., 1998.

Summary

This article dedicated to the problems of the development of agriculture during a half of century. Analyze shows that the main motive of the death of Soviet system – state and collective agriculture. Authors present an interesting statistics.

УДК 336.71(477)

Гребеник Н.І., Національний банк України

ВИКОРИСТАННЯ МОНЕТАРНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПО УПРАВЛІННЮ ГРОШОВО-КРЕДИТНИМ РИНКОМ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ В 1991-1999 РОКАХ

В статті акцентується увага на необхідності використання монетарних інструментів по управлінню грошово-кредитним ринком, за допомогою яких здійснюється його оперативне регулювання.

Ключові слова: грошово-кредитний ринок, монетарні інструменти, Національний банк, комерційний банк, обов'язковий резерв.

Управління грошово-кредитним ринком в Україні через застосування монетарних інструментів можна поділити на декілька етапів – від відсутності монетарних інструментів по його управлінню до наявності всього спектру монетарних інструментів, за допомогою яких здійснюється оперативне регулювання грошово-кредитним ринком.

Розглянемо еволюцію застосування монетарних інструментів протягом 1991-1999 років.

1991 рік. Національний банк як центральний банк держави по управлінню грошово-кредитним ринком не виконував такої функції. В травні 1991 року Національний банк України встановив відповідним рішенням норму обов'язкових резервів для комерційних банків в розмірі 10 % від суми залучених коштів, залишивши діючий порядок формування

обов'язкових резервів і контролю за їх дотриманням згідно з методологією, яка була встановлена колишнім Держбанком СРСР. Тобто формування обов'язкових резервів комерційними банками здійснювалось на окремому рахунку в Національному банку станом на перше число кожного місяця і лише від суми залучених коштів в карбованцях. В цей період обов'язкові резерви не забезпечували виконання функції монетарного інструменту грошово-кредитного ринку, так як не було необхідності його регулювати. 1991 рік – це рік початку становлення Національного банку.

1992 рік. Використання обов'язкових резервів залишається на рівні 1991 року. Але в цьому році Національний банк розпочинає будувати взаємовідносини з комерційними банками по наданню їм кредитів.

Перша кредитна емісія Національним банком була здійснена 31 березня 1992 року відповідно до п. 3 Постанови Верховної Ради України від 05.03.99 р. № 2165-XI про надання банкам емісійних кредитів на строк до 1 листопада цього року в сумі 20 млрд. крб. для проведення міжбанківського заліку.

В цей період (1992 рік) було започатковано і надання кредитів Національним банком Міністерству фінансів на фінансування видатків, що не покриваються доходами.

В цьому році Національний банк України визначає рівень плати за кредитні ресурси Національного банку – облікову ставку, яка встановлюється на рівні 80 % річних.

Але визначений рівень облікової ставки не відповідає економічним процесам, які відбуваються в державі, а тому не впливає на розвиток грошово-кредитного ринку, в цей період інфляція перевищила 2000 % річних (табл. 1).

Всього протягом 1992 року Національним банком України здійснена кредитна емісія на суму 1 трлн. грн., з якої було погашено 430 млрд. грн.

7 листопада 1992 року був виданий Указ Президента України “Про реформу грошової системи України”.

Враховуючи відокремлення національної грошової системи від російського рубля, був розроблений перший регламент нормативного забезпечення взаємовідносин Національного банку з комерційними банками “Про надання централізованих кредитів під цільові виробничі програми”.

Доцільність надання таких кредитів комерційним банкам оцінювалась Кредитним комітетом.

Кредити надавались на строк від 2 до 5 років. Розмір плати за кредит під цільові виробничі потреби визначався в кожному конкретному випадку Кредитним комітетом Національного банку.

Таблиця 1

Дані, які характеризують рівень інфляції і облікової ставки

Періоди	Середньорічний рівень облікової ставки	Річний рівень інфляції
1991	-	290,0
1992	80	2000,5
1993	190	10155,0
1994	225	401,0
1995	131	181,7
1996	62	39,7
1997	25	10,1
1998	61	20,0

1993 рік. В 1993 році Національний банк України вносить суттєві зміни до використання обов’язкових резервів, як монетарного інструмента. З 1 лютого 1993 року норма обов’язкового резервування підвищена до 25 %, а з 1 травня 1993 року встановлені диференційовані норми в залежності від джерел залучених коштів в т. ч:

• від коштів розрахункових, поточних, рахунках – 25 %;

- від коштів Державного бюджету – 60 %;
- від коштів місцевих бюджетів – 40 %;

- від вкладів населення, залучених на строк до 6 місяців – 29 %.

З травня 1993 року змінилась періодичність регулювання обов’язкових резервів (регулювання здійснювалось станом на 1 та 16 число місяця).

В 1993 році облікова ставка встановлена на рівні 190 % річних, рівень інфляції за цей період став 10155 %.

1994 рік. Резервування коштів комерційними банками на окремому рахунку в Національному банку через нерозуміння економічного призначення обов’язкових резервів призводило до постійних намагань з боку окремих органів виконавчої та законодавчої влад та керівників окремих комерційних банків щодо направлення акумульованих коштів на кредитування загальнодержавних програм.

З метою більш ефективного управління грошовою масою в обігу та надання можливостей комерційним банкам маневру по управлінню кредитними ресурсами протягом робочого дня в умовах функціонування універсальної платіжної системи з 1 березня 1994 року введено новий порядок формування комерційними банками обов’язкових резервів з встановленням норми резервування в розмірі 15 % від залучених банками коштів з утриманням їх на коррахунку в Національному банку.

З метою створення рівних умов доступу для всіх комерційних банків щодо отримання коштів від Національного банку за рішенням Правління Національного банку від 20.05.94 р., підкріплення ліквідності комерційних банків відбулось через кредитні аукціони.

Національний банк оголошував про проведення кредитних аукціонів за 10 днів до їх проведення, а комерційні банки, які бажали взяти участь в придбанні кредитних ресурсів, надавали заявки на участь в аукціоні.

Національний банк в день проведення аукціону визначав суму емісійних коштів, яку передбачав реалізувати через кредитний аукціон.

Заявки на кредитному аукціоні задовольнялись виходячи з найвищої плати, запропонованої для купівлі ресурсів.

Кредитні аукціони інтенсивно використовувались в роботі Національного банку з комерційними банками до 1998 року. За весь період використання кредитних аукціонів їх було проведено 54 і через них розміщено 1665 млн. грн. Рівень інфляції в цей період склав 401 %.

1995 рік. Національний банк більш інтенсивно використовує обов’язкові резерви для регулювання грошово-кредитного ринку. Обов’язковому резервуванню підлягають і кошти, залучені в іноземній валюті.

В цей період починає функціонувати ринок державних цінних паперів, що дає можливість Національному банку зменшити участь через прямі кредити уряду в направленні кредитної емісії на покриття проблем Державного бюджету.

Більш оперативно і ефективно використовується облікова ставка як індикатор на національні гроші.

Як наслідок послідовного підвищення частки монетарних інструментів по регулюванню грошово-кредитного ринку, зменшення прямих кредитів уряду на покриття дефіциту державного бюджету рівень інфляції склав 182 %, з'явилася довіра до економічних процесів, які відбувались в економіці, що підтверджується збільшенням вкладів населення.

1996 рік. В цьому році активно використовуються такі інструменти як обов'язкові резерви, облікова ставка, впроваджується рефінансування комерційних банків шляхом проведення операцій РЕПО, що також дає можливість Національному банку оперативно впливати на розвиток ситуації на грошово-кредитному ринку.

У вересні 1996 року була проведена грошова реформа. В обіг випущена національна грошова одиниця – гривня.

Враховуючи, що грошова реформа проводилася на неконфіскаційній реформі, та завдяки запровадженням відповідних інструментів по управлінню грошово-кредитним ринком підвищилася довіра до національної валюти.

Після проведення грошової реформи, 1996 рік та I півріччя 1997 року можна назвати відносно стабільним в економічному плані розвитку. Національний банк мав можливість послабити монетарні інструменти, обов'язкові резерви та знизити облікову ставку.

Збільшилась кредитна активність комерційних бан-

ків, виросла питома вага довгострокових вкладів (табл. 2), що теж підтверджувало довіру інвесторів до економічних процесів, що відбувались в державі через надання коштів в банківську систему на більш тривалій період.

1997 рік. Проблеми бюджетного дефіциту та фіскальної політики разом із азіатською кризою негативно вплинули на розвиток грошово-кредитного ринку.

В цей період відбувається відтік коштів іноземних інвесторів за межі України. Але прийняті Національним банком та Кабінетом Міністрів України заходи дали можливість утримати ситуацію під контролем.

Облікова ставка збільшується на 10 відсоткових пунктів.

1998 рік. Цей рік розпочався із проблем погашення зовнішньої та внутрішньої заборгованості урядом потенційним інвесторам ринку.

Ситуація на грошово-кредитному ринку дала підставу для збільшення облікової ставки на 15 відсоткових пунктів.

Кабінетом Міністрів України приймається рішення про реструктуризацію внутрішніх і зовнішніх запозичень.

У вересні 1998 року, в зв'язку з економічною кризою в Росії та з метою зменшення її впливу на економічні процеси в Україні Національний банк вжив ряд радикальних заходів щодо максимальної нейтралізації такого впливу.

З 3 вересня 1998 року було збільшено норму обов'язкових резервів з 15 до 16,5 %, введено щоденний контроль за формуванням обов'язкових резервів. Крім того, були введені адміністративні заходи щодо управління валютним ринком. Це дало можливість забезпечити відносну стабільність грошово-кредитного ринку.

Таблиця 2

Динаміка вкладів населення *

	01.01.92	01.01.93	01.01.94	01.01.95	01.01.96	01.01.97	01.01.98	01.01.99	01.08.99
Національна валюта – всього	1,2	2,5	30,0	214,0	504,0	951,0	1612,0	1823,7	2138,2
% до поперед. періоду		208,3	1200,0	713,3	235,5	188,7	169,5	113,1	117,2
Строкові депозити	0,5	0,7	14,0	118,0	248,0	562,0	1035,0	1243,0	1425,7
% до поперед. періоду		140,0	2000,0	842,9	210,2	226,6	184,2	120,1	114,7
Депозити до запитання	0,7	1,8	16,0	96,0	257,0	389,0	578,0	580,7	712,5
% до поперед. періоду		257,1	888,9	600,0	267,7	151,4	148,6	100,5	122,7
Іноземна валюта – всього					111,0	276,0	685,0	1265,4	1570,5
% до поперед. періоду						248,6	248,2	184,7	124,1
Строкові депозити					62,0	185,0	519,0	1012,1	1241,4
% до поперед. періоду						298,4	280,5	195,0	122,7
Депозити до запитання					49,0	91,0	166,0	253,3	329,1
% до поперед. періоду						185,7	182,4	152,6	129,9
Всього	1,2	2,5	30,0	214,0	615,0	1227,0	2297,0	3089,1	3708,7

1999 рік. На обов'язкові резерви, як монетарний інструмент, покладено весь тягар по управлінню грошово-кредитним ринком.

З 1 січня 1999 року з джерел покриття обов'язкових резервів вилучені кошти, які знаходились в касах комерційних банків та державні цінні папери, норма обов'язкових резервів була підвищена до 17%. Постійний контроль за формуванням комерційними банками обов'язкових резервів значно покращив ліквідність банківської системи і стабілізував її.

Національний банк постійно проводив розміщення депозитних сертифікатів з метою вилучення надлишкової ліквідності.

Такі заходи дали можливість з 18 березня 1999 року лібералізувати валютний ринок, запровадивши реалізацію валюти на міжбанківському ринку, знявши обмеження на участь у придбанні валюти та дозволивши іноземним інвесторам репатріацію капіталу по державних цінних паперах.

З метою більш ефективного використання

Таблиця 3

Основні макроекономічні та монетарні показники, які характеризують розвиток грошово-кредитного ринку

Показники	01.01.93	01.01.94	01.01.95	01.01.96	01.01.97	01.01.98	01.01.99	прогноз на 01.01.2000
Валовий внутрішній продукт номінальний, млрд. грн.	50,3	1482,7	12037,7	54516,4	81519,0	93365,0	103869,0	129800,0
реальний, %	90,1	85,8	77,1	87,8	90,0	96,8	98,3	99,0
Дефіцит бюджету, млн. грн.	7,0	95,0	1089,8	3988,6	2607,8	5191,3	2832,3	
% до попереднього року		1357,1	1147,2	366,0	65,4	199,1	54,6	0,0
% до ВВП	13,9	6,4	9,1	7,3	3,2	5,6	2,7	0,0
Заробітна плата реальна, %	61,3	48,5	85,4	128,1	86,2	97,6	87,1	
% до попереднього року		79,1	176,1	150,0	67,3	113,2	89,2	0,0
Індекс інфляції, %	2100,5	10255,0	501,1	281,6	139,7	110,1	120,0	119,1
Курс гривні, грн. / дол.	-	0,126	1,042	1,790	1,889	1,899	3,427	4,6
Грошова база, млн. грн.	6,2	267,6	1520,0	3547,0	4881,9	7058,4	8604,5	
% до попереднього року		4302,3	568,0	233,4	137,6	144,6	121,9	0,0
Валові валютні резерви, млн. дол.	26,8	305,0	647,4	1150,3	1993,1	2374,2	716,8	
% до попереднього року		1138,0	212,3	177,7	173,3	119,1	30,2	0,0
Грошова маса, млн. грн.	25,0	482,0	3216,0	6930,0	9364,4	12540,7	15705,0	19426,0
- % до попереднього року		1928,0	667,2	275,5	135,1	133,9	125,2	123,7
Індекс монетизації	27,22	17,10	15,36	9,31	9,99	11,73	13,60	13,53
Індекс доларизації	8,00	20,54	31,75	22,76	18,35	13,33	21,27	19,80
Мультиплікатор	4,17	1,79	2,11	1,96	1,92	1,78	1,83	1,81
Швидкість обертання	3,67	5,85	6,51	10,75	10,01	8,52	7,35	7,39
Чиста кредитна емісія, млн. грн.	-	241,0	1618,0	3547,0	5111,8	7533,3	10697,8	
- % до попереднього року			671,4	219,2	144,1	147,4	142,0	0,0
Кредити Уряду від НБУ, млн. грн.	17,5	129,0	1411,0	4393,0	6211,0	7430,0	13933,7	
% до попереднього року		737,1	1093,8	311,3	141,4	119,6	187,5	
у тому числі								
- прями кредити	17,5	129,0	1411,0	4393,0	5804,0	5816,1	7625,0	
- купівля ОВДП на первинному та вторинному ринках	-	-	-	-	407,0	1614,0	6309,0	
Кредити надані комбанками народному господарству, млн. грн.	49,2	390,7	1846,0	4609,4	6213,9	7940,4	9535,6	-
- % до попереднього року		794,1	472,5	249,7	134,8	127,8	120,1	
Облікова ставка, %	80,0	240,0	252,0	105,0	40,0	35,0	60,0	45,0*

* встановлена 24.05.99

обов'язкових резервів як монетарного інструменту з 1 вересня 1999 року введено в дію нове Положення про нормативи формування комерційними банками обов'язкових резервів.

У даному Положенні, виходячи із функцій обов'язкових резервів зазначено, що невиконання комерційним банком обов'язкових резервів – це несанкціонована кредитна емісія, за яку комерційний банк повинен сплатити на рівні облікової чи ломбардної ставки.

Крім того, Правління прийнято рішення щодо комерційних банків, які не забезпечуватимуть формування обов'язкових резервів, застосовувати заходи впливу через заміну періодичності в контролі (введення щоденного контролю за формуванням обов'язкових резервів)

та переведення на порядок контролю з формуванням обов'язкових резервів на окремому рахунку в Національному банку.

Висновок. В 1999 році Національний банк України має весь спектр монетарних інструментів, за допомогою яких можна здійснювати управління грошово-кредитним ринком.

Ефективність управління грошово-кредитним ринком із застосуванням монетарних інструментів, вплив такого управління на розвиток економічних процесів підтверджується даними в динаміці по макроекономічних показниках (табл. № № 3, 4, рис. 2).

Таблиця 4

Монетарні та макроекономічні показники України за 1991-1999 рр., % *

Показники відносно попереднього року	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	11.08.99
Реальний ВВП	100,0	90,1	85,8	77,1	87,8	90,0	96,8	98,3	97,0*
Реальна з/пн (в % до поперед. року)	100,0	61,3	48,5	85,4	128,1	86,2	97,6	87,1	94,7*
Індекс інфляції	100,0	2100,5	10255,1	500,7	281,7	139,7	110,1	120,0	107,5
Грошова маса (в % до початку року)	100,0	1048,2	1928,0	667,2	215,5	135,1	133,9	125,3	119,8

* дані на 01.07.99 р.

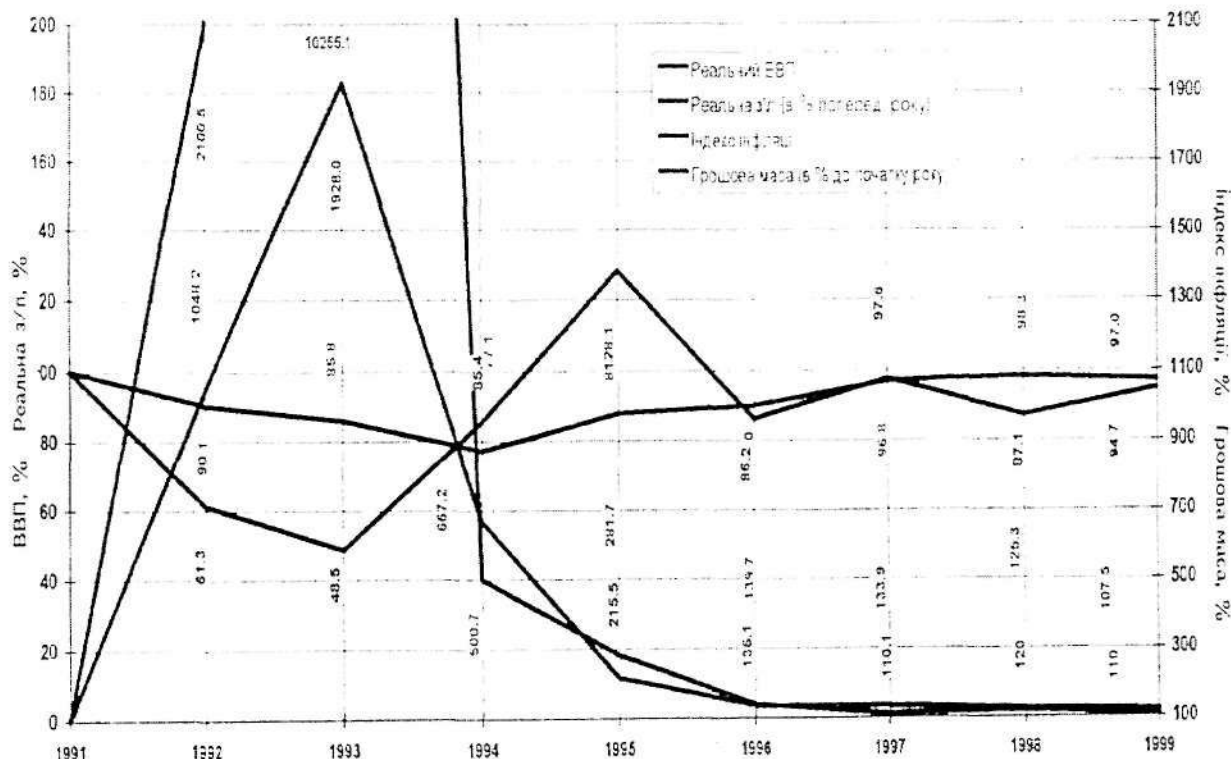

Рис. 2. Динаміка монетарних та макроекономічних показників України

Маючи в своєму арсеналі нормативне визначені монетарні інструменти управління грошово-кредитним ринком, Національний банк не завжди може використовувати їх через те, що об'єкт регулювання (грошово-кредитний ринок) внаслідок недосконалої фінансово-бюджетної політики, недосконалих реформ на мікро-

макрорівнях не може адекватно реагувати на використання монетарних інструментів.

Для ефективного використання монетарних інструментів в комплексі необхідно створити умови розвитку економічних процесів, які б не на словах, а в дійсності відповідали ринковим перетворенням.